

Адамовська В. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу, аудиту та адміністрування
Криворізького національного університету*

Сидорова О. І.

*студентка
Криворізького національного університету*

Adamovska V. S.

*Associate Professor, PhD in Economics
Department of Accounting, Analysis, Audit and Administration
Kryvyi Rig National University*

Sidorova O. I.

*Student
Kryvyi Rig National University*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ, ЗУМОВЛЕНЕ СУЧАСНОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ СИТУАЦІЄЮ

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING LONG-TERM RECEIVABLES DUE TO THE CURRENT ECONOMIC SITUATION

Анотація. Дебіторська заборгованість має значну вагу в складі поточних активів і впливає на фінансовий стан підприємства. Значення дебіторської заборгованості особливо зростає в період інфляції, коли іммобілізація власних оборотних активів стає дуже не вигідною, адже жодне діюче підприємство не може обійтися без заборгованостей. У роботі розглянуто питання удосконалення аналітичного і синтетичного обліку довгострокової дебіторської заборгованості. Запропоновано ввести нові субрахунки з обліку довгострокової дебіторської заборгованості з урахуванням дисконтування майбутніх грошових потоків.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, довгострокова дебіторська заборгованість, дебітори, дисконтування, ставка дисконту, криза неплатежів.

Вступ та постановка проблеми. Через нестабільну ситуацію в країні сьогодні більшість українських підприємств перебувають на межі фінансової кризи. Однією з найсуттєвіших проблем сьогодні виступає криза взаємнеплатежів, яка пов'язана з великою сумою заборгованості, що існує між українськими підприємствами. Наразі існує чимало нерозв'язаних питань, пов'язаних з обліком дебіторської заборгованості. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що облік саме довгострокової дебіторської заборгованості є одним із найбільш суперечливих аспектів у бухгалтерському обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам обліку дебіторської заборгованості присвячено низку праць зарубіжних та вітчизняних учених, таких як: Ф. Бутинець, С. Голов, М. Огійчук, В. Сопко, О. Кияшко, В. Лінніков, Р. Дамарі, В. Палій, Ж. Рішар, С. Хек, О.Г. Лищенко, О. Ніколаєнко та багато інших.

Метою даної роботи є удосконалення аналітичного і синтетичного обліку довгострокової дебіторської заборгованості з урахуванням нестабільної економічної ситуації та кризи неплатежів.

Результати дослідження. Більшість підприємств практично не мають можливості нормально функціонувати у зв'язку з наявністю дебіторської заборгованості, адже це відволікає кошти з обігу. У таких умовах підприємствам потрібно приділяти досить велику увагу контролю розрахунків із дебіторами. Тому підприємства

завжди повинні контролювати її рівень, при потребі та можливості створювати резерви сумнівних боргів, користуватися послугами факторингових компаній та ін.

Проблема реальної оцінки дебіторської заборгованості пов'язана з тим, що дебіторська заборгованість з'являється під час продажу і визначається за первісною вартістю. Тобто доходи підприємство нараховує в одному періоді, а грошові кошти реально отримує в іншому. Ймовірність повернення дебіторської заборгованості тим більша, чим менший період між цими подіями.

Основним вітчизняним нормативно-правовим документом, який регулює відображення в бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості, є П (С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», згідно з яким дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів на певну дату. Під дебіторами слід розуміти юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [1].

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців із дати балансу. При цьому слід розуміти, що при віднесенні заборгованості до поточної або довгострокової до уваги береться не загальний очікуваний строк оплати згідно з договором, а очікуваний строк до погашення, який залишився з дати балансу.

Ріст довгострокової дебіторської заборгованості погіршує фінансовий стан підприємств, а іноді призводить навіть до банкрутства. Зростання дебіторської заборгованості можливе внаслідок нерациональної кредитної політики, збільшення обсягу продажу, неплатоспроможності покупців тощо.

У зарубіжних країнах не існує окремого стандарту щодо регулювання дебіторської заборгованості. Окремі аспекти визначені в МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Зокрема, у МСБО 32 дебіторська заборгованість трактується як фінансовий актив, але конкретного визначення цього поняття міжнародні стандарти не дають [4].

Достовірна оцінка довгострокової дебіторської заборгованості має суттєвий вплив на правильне відображення інформації в облікових реєстрах і звітності. Важливу роль при цьому відіграє принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку таких методів оцінки дебіторської заборгованості, які будуть запобігати завищенню оцінки активів. Тому потребує дослідження проблема реальної оцінки довгострокової дебіторської заборгованості та втрат підприємства від невчасного її погашення з відображенням операцій на рахунках бухгалтерського обліку [6].

Довготермінову дебіторську заборгованість оцінюють за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, яких очікують для погашення цієї заборгованості. Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення

На сучасному етапі розвитку необхідність проведення оцінки в часі зумовлена економічною нестабільністю, інфляцією, майбутньою невизначеністю, можливістю альтернативних вкладень. Гроші змінюють вартість і при нульовій інфляції, якщо врахувати майбутні доходи від інвестування, беручи до розрахунку упущені вигоди.

Зобов'язання підприємства припускають відтік активів і, отже, їх оцінка на момент придбання відображає величину фактичних чи передбачуваних витрат. Оцінка зобов'язань, які виникають перед підприємством по майбутній вартості, характеризує суму передбачуваних вигод чи втрат. І якщо організація ухвалює рішення про надання відстрочки платежу чи про реструктуризацію заборгованості, то дебіторська заборгованість має бути переоцінена із застосуванням дисконтування.

Адже під час здійснення фінансових операцій треба пам'ятати: гроші, які були дані в борг сьогодні, що в майбутньому принесуть дохід, можуть утратити свою вартість через інфляцію, ризики, схильність до ліквідності.

Саме тому повинна застосовуватися методологія їхніх розрахунків з урахуванням фактора часу.

Дисконтування є єдиною методикою, яка порівнює вартість різних об'єктів у часі. Дисконтування приводить теперішню вартість до майбутньої, і навпаки. Дисконтування являє собою процес визначення поточного еквівалента коштів, які очікується одержати у визначений час у майбутньому. Крім того, дисконтування дебіторської заборгованості є профілактикою облікових проблем у випадках її продажу до настання терміну погашення. Жоден фінансовий агент (якщо мова йде про нез'язані сторони) не стане купувати дебіторську заборгованість за номіналом. Угода завжди відбувається нижче номіналу з дисконтом, і перед бухгалтером постає завдання правильної кваліфікації цього дисконту.

Якщо спочатку дебіторська заборгованість була визнана в номінальній сумі, то в момент її продажу дисконт зменшить фінансовий результат. Виходить, що компанія завищила свій прибуток у періоді, в якому відбулася реалізація продукції, і занижила, коли була продана дебіторська заборгованість.

У бухгалтерському обліку застосовується принцип нарахування, який передбачає визнання доходів і витрат незалежно від руху грошових коштів. Зворотним боком визнання доходів і витрат, що не супроводжуються грошовими потоками, є визнання вимог і зобов'язань. Ті з них, які припускають погашення через значний проміжок часу, коштують дешевше свого номіналу рівно настільки, наскільки сучасна вартість грошей дорожче їх майбутньої вартості до моменту погашення заборгованості. Тому для оцінки таких активів і зобов'язань логічно застосовувати дисконтування, тобто уцінку щодо номіналу відповідно до ефективної процентної ставки [7].

Більшість авторів у своїх роботах посилаються саме на застосування методу «дисконтування грошових потоків». Розглядаючи метод оцінки дебіторської заборгованості шляхом дисконтування грошових потоків, необхідно врахувати періодичність погашення зобов'язань.

Поточна вартість одиничного платежу буде визначатись за формулою [2]:

$$PV = \sum_{i=1}^n \frac{P_n}{(1+r)^n}, \quad (1)$$

де: PV – поточна вартість активу або зобов'язання; P – майбутня вартість активу або зобов'язання (або потоків грошових коштів від використання активу або зобов'язання); r – ставка дисконтування; n – кількість періодів.

Розглянемо дисконтування довгострокової дебіторської заборгованості на прикладі ПАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат» (далі – ПАТ «ЦГЗК»).

ПАТ «ЦГЗК» – одне з найпотужніших підприємств в Україні по виробництву концентрату, обкотишів та іншої

Таблиця 1

Структура дебіторської заборгованості ПАТ «ЦГЗК» за 2013–2014 рр.

Показник	Роки				Відхилення ± за 2013-2014
	2013		2014		
	Σ, тис. грн	Питома вага, %	Σ, тис. грн	Питома вага, %	
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1278911	66,31	3732083	85,94	+2453172
Дебіторська заборгованість за розрахунками:					
з бюджетом	632280	32,9	365392	8,41	-266888
За виданими авансами	8362	0,44	221953	5,11	+213591
із внутрішніх розрахунків	–	–	17187	0,4	+17187
Інша поточна дебіторська заборгованість	1975	0,35	6178	0,14	+4203
Усього	1921528	100,00	4342793	100,0	2421295

залізорудної сировини; складний промисловий комплекс, що спеціалізується на видобутку, переробці та випуску сировини для чорної металургійної промисловості – обкотишів та залізорудного концентрату. Основною сировиною для виготовлення залізорудної продукції є магнетитові кварцити (залізна руда), видобуток яких комбінат веде відкритим способом на трьох кар'єрах Петрівського, Артемівського та «Велика Глеюватка» родовищ та підземним способом – на шахті ім. Орджонікідзе [3].

Розглянемо структуру дебіторської заборгованості на ПАТ «ЦГЗК» за 2013–2014 рр. (табл. 1).

За даними табл. 1, загальна сума дебіторської заборгованості на 2013 р. становить 1 921 528 тис. грн., на 2014 р. – 4 342 793 тис. грн. Найбільша частка дебіторської заборгованості припадає на дебіторську заборгованість за товари, роботи послуги по роках, що аналізуються. У 2014 р. вона є найбільшою, майже 86% від усієї заборгованості.

Довгострокова дебіторська заборгованість на ПАТ «ЦГЗК» у 2013 р. становить 873 тис. грн., у 2014 р. – 903 тис. грн. За період 2013–2014 рр. довгострокова дебіторська заборгованість збільшилась на 30 000 грн.

Спочатку розрахуємо коефіцієнт дисконтування за формулою:

$$Kd = \frac{1}{(1+r)^n} \quad (2)$$

Темп зростання довгострокової дебіторської заборгованості в 2014 р. склав 3,44%. Теперішню вартість довгострокової дебіторської заборгованості розраховано в табл. 2.

Оскільки очікувані грошові надходження достовірно визначити неможливо, очікуваною вартістю відшкодування довгострокової дебіторської заборгованості є теперішня вартість очікуваних чистих грошових потоків. Виходячи з цього, скоригована сума втрат від зменшення корисності активу (рядок балансу 1040) на 31 грудня 2014 р. дорівнює:

$$930000 - 417031 = 512969 \text{ грн.}$$

Таблиця 2

Теперішня вартість довгострокової дебіторської заборгованості

Рік	Очікувані грошові надходження	Фактор дисконту	Теперішня вартість
2015	97547	0,82	79989
2016	105361	0,67	70592
2017	128153	0,55	70484
2018	196215	0,45	88297
2019	290997	0,37	107669
Разом	-	-	417031

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Мін-ва фінансів України від 08 жовтня 1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Ловінська Л. Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: [монографія] / Л.Г. Ловінська. – К.: КНЕУ, 2010. – 256 с.
3. Консолідована річна фінансова звітність підприємства: Наказ Міністерства фінансів від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/>.
4. Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та міжнародними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств / О. Белокоз // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 3. – С. 197–201.
5. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: фінансовий та внутрішньогосподарський / В.В.Сопко, О.В. Бойко, М.І. Кучер. – К.: Фенікс, 2011. – 468 с.
6. Янчева Л.М. Оцінка дебіторської та кредиторської заборгованостей як інструмент підвищення достовірності облікових даних / Л.М. Янчева, Н.С. Акімова, Т.А. Наумова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstr_2011_2_3.
7. Рунчева Н.В. Дебіторська заборгованість: шляхи запобігання й оптимізація стягнення / Н.В. Рунчева, Н.В. Колесник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/30_0.pdf.

Як видно із розрахунків, реальна вартість довгострокової дебіторської заборгованості менша, ніж та, що зазначена в Балансі підприємства. А у зв'язку з цим потребують корегування відображення операцій з обліку довгострокової дебіторської заборгованості та втрат, пов'язаних із чинником часу.

Суму втрат від зменшення корисності активів з урахуванням знецінення грошей у часі необхідно відобразити у формах фінансової звітності. У зв'язку з цим запропоновано удосконалити аналітичний і синтетичний облік довгострокової дебіторської заборгованості з урахуванням дисконтування грошових коштів.

Порядок дисконтування необхідно своєчасно довести до облікових працівників, до обов'язків яких входить облік розрахунків з дебіторами.

Згідно з вищезазначеним, запропоновано удосконалити аналітичний і синтетичний облік довгострокової дебіторської заборгованості з урахуванням утрат від знецінення грошей у часі.

Проблема відображення результатів дисконтування в бухгалтерському обліку може бути вирішена шляхом створення регулюючого рахунка.

Необхідність створення спеціального регулюючого рахунка для обліку результатів дисконтування зумовлена тим, що для обліку зміни поточної вартості дебіторської заборгованості в стандартах бухгалтерського обліку відсутні які-небудь спеціалізовані рахунки, і це стосується не тільки обліку дебіторської заборгованості, але також обліку фінансових активів, які підлягають дисконтуванню. Тому питання створення спеціального регулюючого рахунка залишається відкритим.

Пропонується відкрити субрахунок 18.5 «Сума дисконту довгострокової дебіторської заборгованості», призначений для обліку суми дисконту довгострокової дебіторської заборгованості. За дебетом субрахунку 18.5 відображається сума нарахованого дисконту за кредитом її списання.

Висновки. Таким чином, дисконтування довгострокової дебіторської заборгованості є доцільним, особливо там, де є підстави сумніватися у справедливості оцінки фінансових активів, грошове відшкодування щодо яких відстрочено у часі. Застосування дисконтованої вартості для бухгалтерського обліку позитивно впливає на якість звітної інформації, оскільки довгострокові фінансові активи й зобов'язання відображаються за їх ринковою вартістю, а у звіті про фінансові результати відображаються нарахування відсоткового доходу чи витрати за ефективною відсотковою ставкою, що цілком відповідає принципу економічної доцільності.

Аннотация. Дебиторская задолженность имеет значительный вес в составе текущих активов и влияет на финансовое состояние предприятия. Значение дебиторской задолженности особенно возрастает в период инфляции, когда иммобилизация собственных оборотных активов становится очень невыгодной, ведь ни одно действующее предприятие не может обойтись без задолженностей. В работе рассмотрены вопросы совершенствования аналитического и синтетического учета долгосрочной дебиторской задолженности. Предложено ввести новые субсчета по учету долгосрочной дебиторской задолженности с учетом дисконтирования будущих денежных потоков.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, долгосрочная дебиторская задолженность, дебиторы, дисконтирование, ставка дисконта, кризис неплатежей.

Summary. Accounts receivable have considerable weight in the composition of current assets and the impact on the financial position of the company. The value of receivables increased especially during inflation when the immobilization of working assets is very disadvantageous, as no existing enterprise can not do without debts. The article describes the improvement of long-term receivables analytical and synthetic accounting. A new type of sub account long-term receivables based discounting future cash flows.

Key words: accounts receivable, long-term receivables, debtors; discount discount rate, payments crisis.